

פרשת ויקהל

"וּבַחֲרָשֶׁת אֶבֶן לְמִלֵּאת וּבַחֲרָשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכַת מַחֲשַׁבֶּת" — מלאכת מחשבת

הדין העקרוני של "מלאכת מחשבת" הנרמז בציווי המשכן		
1	2	3
<p><u>משנת חגיגה א, ח</u></p> <p>היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. הלכות שבת חגיגות והמעילות — הרי הם כהררים התלויין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות. הדינין והעבודות, הטהרות והטמאות, ועריות — יש להן על מה שיסמכו, והן הן גופי תורה.</p>	<p><u>תלמוד בבלי חגיגה י ע"א</u></p> <p>מאי כהרין התלויין בשערה? מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומלאכת מחשבת לא כתיבא.</p>	<p><u>רש"י על אתר</u></p> <p>מלאכת מחשבת — שהמחשבה חשבה בדעתו ונתכוון לה, וזה לא נתכוון לה לבנין זה — לפיכך פטור, וזהו רמז מועט, דאילו מלאכת מחשבת בשבת לא כתיבא, אלא במשכן הוא דכתיב, ולפי שסמך בפרשת ויקהל פרשת שבת לפרשת משכן — אנו למדין מלאכת מחשבת לשבת.</p>
האם דין "מלאכת מחשבת" מוסכם בתפיסת התנאים?		
4	5	
<p><u>משנה כרתות ד, ב</u></p> <p>חֶלֶב וְנוֹתֵר לַפְּנִי, וְאָכַל אֶחָד מֵהֶן וְאִינוּ יוֹדְעֵי אִיזָה מֵהֶן אָכַל; אֲשֶׁתּוֹ נָדָה וְאֲחֹתּוֹ עִמּוֹ בְּבֵית, שֶׁגַּג בְּאֲחַת מֵהֶן וְאִינוּ יוֹדְעֵי בְּאִיזָה מֵהֶן שֶׁגַּג; שֶׁבֶת וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים, וְעֵשָׂה מְלֹאכָה בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת וְאִינוּ יוֹדְעֵי בְּאִיזָה מֵהֶן עֵשָׂה — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַחֲיִיב חֲטָאת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר.</p> <p>אפילו נתכוין ללקוט תאנים וליקט ענבים, ענבים וליקט תאנים, שחורות וליקט לבנות, לבנות וליקט שחורות — ר' אליעזר מחייב חטאת, ור' יהושע פוטר. אמר ר' שמעון: תמיהני אם פטר בה ר' יהושע. אם כן, למה נאמר (ויקרא ד) "אשר חטא בה"? פרט למתעסק.</p>	<p><u>תלמוד בבלי כריתות יט ע"א-ע"ב</u></p> <p>תניא, אמר ר' אליעזר: מה נפשך? אי חלב אכל חייב, אי נותר אכל חייב! אי אשתו נדה בעל חייב, אי אחותו בעל חייב! אי בשבת עשה מלאכה חייב, אי ביום הכיפורים עשה מלאכה חייב! אמר לו רבי יהושע: הרי הוא אומר "אשר חטא בה", עד שיודע לו במה חטא. ורבי אליעזר האי "בה" מאי עביד ליה? מיבעי ליה: פרט למתעסק. מתעסק דמאי? אי דחלבים ועריות — חייב, דאמר רב נחמן אמר שמואל המתעסק בחלבים ועריות — חייב שכן נהנה! ואי מתעסק בשבת — פטור, מאי טעמא? מלאכת מחשבת אסרה תורה (=שחשב ונתכוון למלאכה זו עצמה, רש"י!) ...</p>	
6		
<p><u>רש"י כריתות יט ע"א, ד"ה מבעי ליה</u></p> <p>נראה לי דר' אליעזר לית ליה דרב נחמן דדריש מלאכת מחשבת אסרה תורה דלא משמע ליה ההיא דרשא ... אבל לרבי יהושע דדריש "אשר חטא בה" — עד שיוודע לו במה חטא איהו דריש כרב נחמן מלאכת מחשבת אסרה תורה.</p>		
דין "מלאכת מחשבת" — התייחסות לכוונה — גורם לפטור במקרים מסוימים		
7		
<p><u>תלמוד בבלי בבא קמא כו ע"ב</u></p> <p>אמר רבה: היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה, ועמד ונפלה, לענין נזקין — חייב, לענין ארבעה דברים — פטור, לענין שבת — מלאכת מחשבת אסרה תורה (=שנתכוין לעשות מלאכה אלא כסבור שהיום חול או סבור שמלאכה זו מותרת וכל הני דאמרינן הכא לא נתכוונו לעשות המלאכה הלכך פטור, רש"י) ... הכיר בה ושכחה, ועמד ונפלה, לענין נזקין — חייב, לענין ד' דברים פטור ... לענין שבת — פטור ... לענין שבת — מלאכת מחשבת בעינן.</p>		

תלמוד בבלי בבא קמא ס ע"א

תנו רבנן: ליבה ולבתה הרוח, אם יש בלבוי כדי ללבותה — חייב, ואם לאו — פטור. אמאי? ליהוי כזורה ורוח מסייעתו (= שבשבת חייב)! אמר אביי: הכא במאי עסקינן — כגון שליבה מצד אחד, ולבתו הרוח מצד אחר. רבא אמר: כגון שליבה ברוח מצויה, ולבתו הרוח ברוח שאינה מצויה. ר' זירא אמר: כגון דצמרה צמורי (= לשון אישתא צמירתא [שבת דף סז] חמימות כלומר שלא נפח ממש אלא בנשימה כדרך המחמם בנשימתו את ידיו דאין זה ליבוי כלל). רב אשי אמר: כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו — הני מילי לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה (= נתקיימה מחשבתו דניחא ליה ברוח מסייעתו, רש"י) — אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין פטור.

האם דין "דבר שאינו מתכון" נגזר מדין "מלאכת מחשבת"?

10

9

ר' חיים הלוי הלכות שבת פרק י, הלכה יז

ר' ברוך אפשטיין, תורה

ונראה לומר, דהנה הא דדבר שאינו מתכון אינו אסור ... דגבי שבת כתיב מלאכת מחשבת וכשאינו מתכון לא הוי מלאכת מחשבת. ... ושני דינים הם, דין דבר שאינו מתכון של כל התורה, ודין מלאכת מחשבת דשבת.

תמימה הערות שמות, פרק לה, הערה כג

... דעת השאלות בענין

והן נראה דהנך שני דינים חלוקין הן ביסוד דינם מהדדי, דבדין דבר שאינו מתכון העיקר תלוי בכוונתו ורצונו, ואפילו אם יודע בודאי שיעשה הדבר והוא עושה את הדבר בדעת, מכל מקום תלוי בכוונתו אם מתכוין לזה אם לא, ... מה שאין כן בדין מלאכת מחשבת אין יסוד דינו תלוי כלל בכוונה ורצון, כי אם בדעת שעושה את המלאכה, וזהו יסוד הך דינא דמלאכת מחשבת שיעשה את המלאכה בדעת ומחשבה, וכדמצינו בכריתות דף י"ט [ע"ב] דמתעסק בשבת פטור משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ובב"ק דף כ"ו [ע"ב] היתה אבן מונחת לו בחיקו ועמד ונפלה לענין שבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה, ובכל הני לא נעשית המלאכה בדעתו כלל, והיינו משום דזהו עיקר הפירוש דמלאכת מחשבת שהמלאכה תהא נעשית במחשבה ודעת.

דבר שאינו מתכון דקימא

לן דפטור, דזה רק בשבת

ולא בשאר איסורים, ולא

ביאר טעמו, ותוספות

ורא"ש חלקו עליו, ובאמת

מכאן יש סמך נאמן לדעת

השאלות, דכיון דבשבת

בעינן מלאכת מחשבת,

היינו שתעשה מלאכתו

כפי שחשב וצייר בדעתו

ממילא דבר שאינו מתכון

פטור, כיון דלא נעשית

הדבר כפי כונתו

ומחשבתו, מה שאינו כן

בשאר איסורים דלא בעינן

מלאכת מחשבת כמבואר

בכריתות י"ט ב' המתעסק

בחלבים ועריות חייב,

רוצה לומר אפילו חשב

לאכול שומן ואכל חלב,

אם כן ממילא חייב גם

בדבר שאינו מתכון,

ודו"ק.

ולפי זה נראה בפסיק רישיה דמבואר בגמ' דמודה בזה ר' שמעון דחייב, דדעת הערוך בזה דהיינו דווקא בניחא ליה, חלוק בזה דין מלאכת מחשבת מדין דבר שאינו מתכון.

דבדין דבר שאינו מתכון של כל התורה כולה, דעיקר דינו הוא שיהא רצונו וכוונתו לזה, שם הוא דתלוי בניחא ליה, ואי לאו הכי נהי דהוי פסיק רישיה והאיסור יעשה בבירור, אבל מכל מקום כל דלא ניחא ליה מתכוין מיהא לא הוי, והוי בכלל דבר שאינו מתכון דמותר.

אבל בדין מלאכת מחשבת דלא בעינן כלל רצונו וכוונתו, אלא שתעשה המלאכה בדעתו ומחשבתו, אם כן אין דינו תלוי כלל בניחא ליה, כי אם דכל דהוי פסיק רישיה והמלאכה ידועה לו שמוכרחת להעשות מיקרי נעשית המלאכה בדעתו והויא בכלל מלאכת מחשבת.